

ADAK RAPPORT 91

Proefsleuvenonderzoek aan de Kapelstraat in Beerse

S. DELARUELLE & J. VAN DONINCK

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Provincie
Antwerpen

Baarle-Hertog
Baarle-Nassau

kasterlee
uw avontuur ligt in onze natuur

Colofon

Opdrachtgever	Families Celens en Walbers
Project	Beerse-Kapelstraat
Projectcode	14001 BEE-KAP
Type onderzoek	Prospectie met ingreep in de bodem
Vergunning nr.	2014/030
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Beerse-Kapelstraat
Auteurs	Stephan Delaruelle & Jef Van Doninck
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/AGIV)
Foto's & tekeningen	Stephan Delaruelle
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	9789082226515

© AdAK, mei 2014

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Op 24 maart 2014 werd door de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in samenwerking met de families Celens en Walbers een archeologische proefsleuvenonderzoek uitgevoerd aan de Kapelstraat in Beerse. Aanleiding voor het onderzoek is de geplande verkaveling van de percelen voor woningbouw, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem bevinden.

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige bouwactiviteiten. Het plangebied bevindt zich immer vlak tegenover de laatmiddeleeuwse Sint-Corneliuskapel en tevens op de rand van de microcuesta van Beerse, een locatie die bekend staat om zijn hoge archeologische trefkans. Het plangebied bestaat uit twee delen die met elkaar verbonden zijn door een servituutweg, waar momenteel nog stallen op staan. Het hoekperceel aan de kant van de Sint-Corneliusstraat was in het verleden bebouwd met een woonhuis en aanpalende schuren. Bij het onderzoek zijn 3 proefsleuven aangelegd, waarvan één op het bebouwde deel en twee op het onbebouwde stuk. In totaal werd hierbij 428 m² onderzocht van een terrein van 2931 m², wat neerkomt op iets meer dan 14% van het totale plangebied.

De oorspronkelijke zandbodem was reeds vroeger in cultuur gebracht en gedeeltelijk opgehoogd met een plaggen. Hier en daar bleek een gebroken podzolbodem bewaard onder het plaggendek, dat vooral aan de straatkant eerder beperkt was in dikte.

In de proefsleuven op het braakliggende terrein zijn een beperkt aantal archeologisch relevante sporen vastgesteld, naast verschillende subrecente verstoringen, mogelijk door voormalige bebouwing, kleiwinning en ontginningssporen die samenhangen met het in cultuur brengen van de gronden vanaf de late middeleeuwen. De sporen zijn in functie van een gedegen evaluatie alle gecoupeerd. Hierbij bleek het om relatief ondiepe kuilen te gaan die vermoedelijk uit de late middeleeuwen stammen, hoewel er geen vondsten uit de sporen konden worden verzameld die deze datering kunnen bevestigen. Eén dieper spoor op het einde van wp 1 was mogelijk van een waterput of een klei-ontginningskuil. Deze was –evenals de kuilen- gelijktijdig met de onderzijde van het plaggendek. De sleuf op het bebouwde gedeelte werd net naast enkele oudere muren aangelegd, waarvan een met een groter baksteenformaat. In de sleuf zelf zijn de restanten van twee waterputten vastgesteld, waarvan de ene nog in gebruik was tot kort voor de afbraak. Onderzoek van de oudere muur wees uit dat deze centraal een afgeronde uitstulping had, die mogelijk in relatie staat met een haard. Later zijn er bijkomende muren aangebouwd. Mogelijk gaat het hier om de oudste kern van de boerderij. Het is evenwel niet duidelijk hoe deze moet

gedateerd worden, aangezien op de Ferrariskaart uit 1777 geen bewoning ter hoogte van het plangebied is ingetekend, terwijl deze wel voorkomt op de Vandermaelenkaart uit 1846.

De rest van het terrein was echter reeds grotendeels overbouwd in recentere periodes, en waren geen oudere muurresten net onder maaiveld herkenbaar. Bovendien is een groot deel van het terrein verstoord door de aanwezigheid van een gierkelder onder de oude schuur centraal op het terrein, zodat er weinig muurresten van een oudere fase te verwachten zijn.

Afgezien van enkele vaststellingen van mogelijke laat- of postmiddeleeuwse bewoning ter plaatse, zijn geen sporen aangetroffen die aanleiding geven voor verder onderzoek binnen het plangebied. Derhalve wordt aanbevolen om beide delen van het plangebied vrij te geven voor de geplande verkaveling.

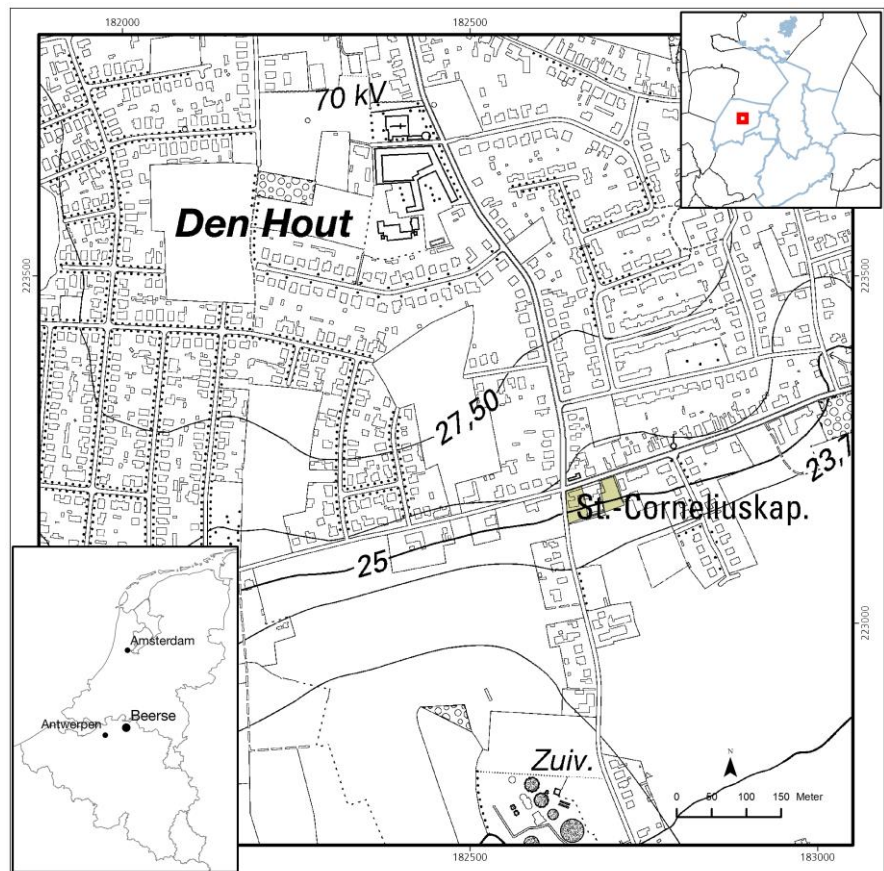
Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Landschappelijk kader	8
2.1	Geologie en geomorfologie	8
2.2	Bodemkunde	9
3	Historisch en archeologisch kader	10
3.1	Historisch Kader	10
3.2	Archeologisch kader	12
3.2.1	Centraal Archeologische Inventaris	12
4	Onderzoeksstrategie	19
5	Resultaten	20
5.1	Sporen en structuren	20
5.2	Vondsten	26
6	Harris Matrix.....	27
7	Conclusie en aanbevelingen	28
7.1	Conclusie	28
7.2	Aanbevelingen.....	28
	Literatuur	29
	Lijst van afbeeldingen.....	30
	Lijst van Bijlagen.....	31

1 Inleiding

Op 24 maart 2014 werd door de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in samenwerking met de families Celens en Walbers een archeologische proefsleuvenonderzoek uitgevoerd aan de Kapelstraat in Beerse.

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande verkaveling van de gronden, kadastraal bekend als (Afd. 1) sectie C nr. 1 A3, 1 X2, 1 T2, 28 K, 1 Y2, 1 S2, 1 Z2, 5 E, 28 P.

Figuur 1.1. Situering van het plangebied aan de Kapelstraat in Beerse.

Deze werken vormen immers een concrete bedreiging voor de archeologische resten die zich mogelijk in de bodem bevinden. Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck (AdAK).

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het oostelijke deel van het terrein bij de aanvang van het onderzoek

2 Landschappelijk kader

2.1 Geologie en geomorfologie

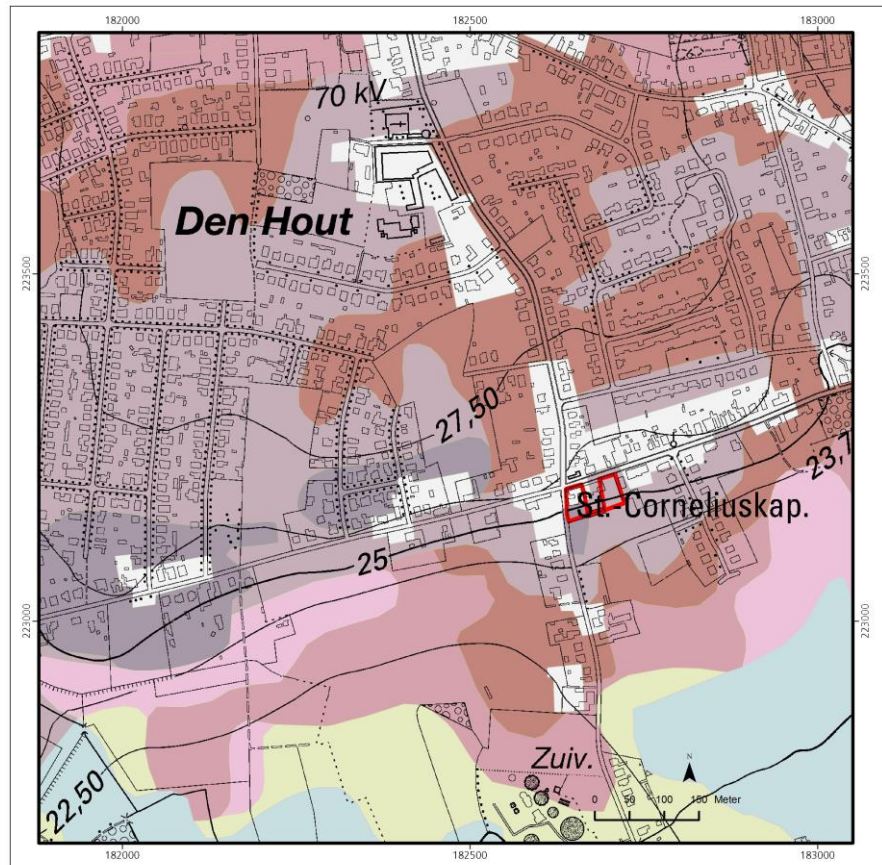
Het plangebied bevindt zich op de zuidelijke rand van de zogeheten microcuesta, een oud-pleistocene kleiopduiking die is gevormd door kustvlakteafzettingen in een getijdenzone. Deze formatie van ca. 30 m dikte omvat de kleien van de Kempen, nl. de Klei van Sint-Lenaerts/Rijkevorsel en de jongere Klei van Turnhout. Deze kleilagen worden onderling gescheiden door het Zand van Beerse. Deze steilrand (cuesta) vormt het interfluvium tussen het Schelde/Netebekken en het Beneden-Maasbekken en is te volgen vanaf Zandvliet langs Stabroek, Kapellen, over Braschaat, Schoten Schilde, Zoersel, Malle, Beerse, Vosselaar tot Turnhout. Voorbij Turnhout gaat de steilrand over in de uitlopers van het Kempense plateau.

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (ca. 120.000-13.000 jaar geleden) is deze rug met zand afgedekt, dat door polaire wind werd aangevoerd vanuit de drooggevallen Noordzeebedding. Deze zandafzettingen werden tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (ca. 13.000-10.000 jaar geleden) door verstuingen omgewerkt tot lange oost-west georiënteerde zandruggen. In het grootste gedeelte van het plangebied bestaat de ondergrond uit laatglaciale dekzanden, maar in de oostelijke zone zijn enkele dagzomende kleilagen vastgesteld.

2.2 Bodemkunde

De bodems ter hoogte van het plangebied bestaan uit matig droge zandgronden met een antropogene humus A-horizont. Het terrein is dus vanaf de Late Middeleeuwen is afgedekt door een plaggenlaag. Dergelijke terreinen zijn archeologisch waardevol omdat de sporen in de ondergrond afgedekt worden tegen verdere verstoring. Daarnaast vormen deze gronden ook een indicatie voor oude akkergronden.

Figuur 2.1. Drainage en profielontwikkeling van de bodems in en rond het plangebied. Donkerpaars: goed gedraineerd. Lichtpaars: matig vochtig, lichtgroen: klei op geringe diepte, blauw: natte gronden

Tijdens het onderzoek bleek de afdekkende laag boven de ongeroerde bodem tussen de 0,60 m en 0,80 m dik. Onder invloed van enkele subrecente vergravingen was meestal geen zuivere gelaagdheid van de afdekkende lagen waar te nemen, waardoor het de vraag is of deze gronden deel uitmaakten van het oude cultuurland of dat ze pas later in cultuur zijn gebracht. Onder de humeuze cultuurlaag bevond zich hier en daar de restanten van een gebroken podzolbodemp, terwijl er elders eerder spitsporen te zien zijndie er eerder op wijzen dat het terrein slechts in beperkte mate is geploegd en dus eerder als weiland is gebruikt. De overgang van de laatmiddeleeuwse cultuurlaag naar het ongeroerde gele zand (C-horizont) was sterk gebioturbeerd, waardoor op sommige plaatsen de zichtbaarheid van de sporen op een hoger niveau wordt bemoeilijkt.

Figuur 2.2. Bodemprofiel van de plaggenbodem in wp 2.

3 Historisch en archeologisch kader

3.1 Historisch Kader

De gronden bevinden zich recht tegenover de Sint-Corneliuskapel, die de kern vormt van het gehucht de Baan op de kruising tussen oost-west gerichte Kapelstraat van Beerse-Centrum naar Oostmalle en de noord-zuidweg richting Den Hout. Het ontstaan van de kapel berust op een legende die wil dat op deze plaats een Sint-Corneliusbeeldje werd gevonden, door een krijgsoverste werd meegenomen, op onverklaarbare wijze terug op de vindplaats terecht kwam, waaruit de goegemeente besloot dat de heilige hier vereerd wilde worden.

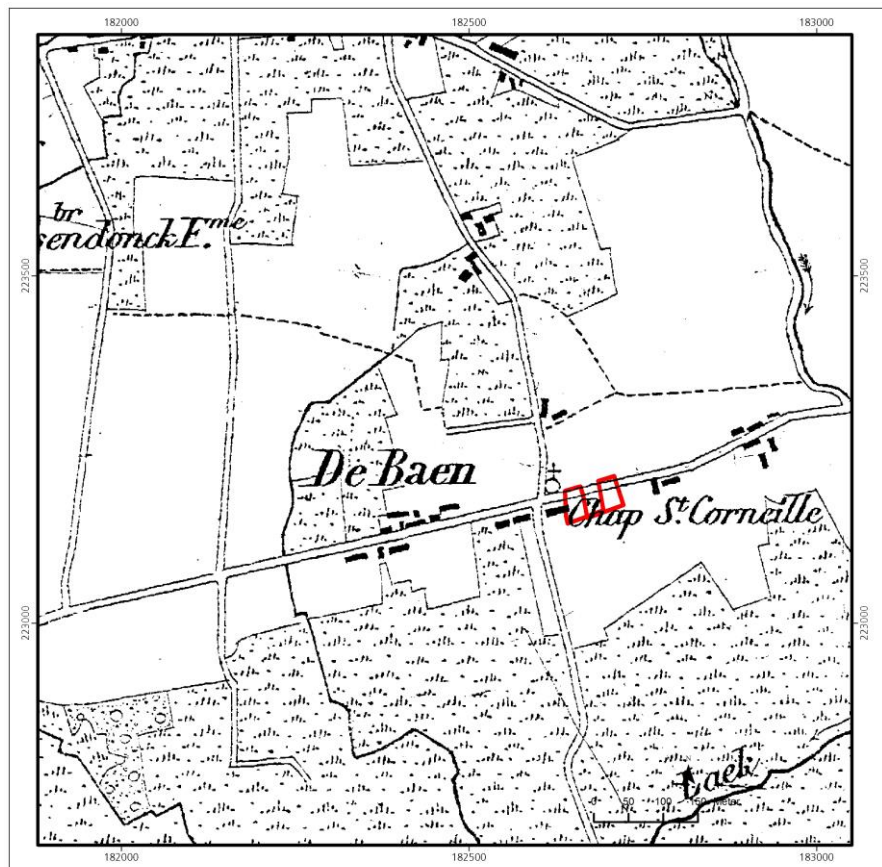
De oudst gekende geschreven bron waarin de kapel wordt vermeld dateert van 1474, de oprichting van een Sint-Corneliusgilde van 1559. Sint-Cornelius werd vooral aangeroepen tegen stuipen, jicht en vallende ziekte. Uit rekeningen blijkt dat in 1632-1634 aanzienlijke vergrotingswerken plaatsgevonden; ook in 1672 werden belangrijke werken uitgevoerd. Het schip was oorspronkelijk opgetrokken uit leem, wat nog te merken is aan de houten dekbalken onder de dakaanzet van schip en doksaal met sporen van pen- en gatverbindingen, wijzend op een vakwerkstructuur met wandstijlen (De Saedeleer & Plomteux 1997). Vermoedelijk is het gebouw in de 16de eeuw versteend, getuige een muurschildering van het Laatste Oordeel achter het altaar. Vermoedelijk is het voorste gedeelte in de 17de eeuw vergroot. Het is niet duidelijk of het gehucht De Baen ook een laatmiddeleeuwse oorsprong kent, of dat het van iets latere datum is.

Figuur 3.1. St-Corneliuskapel
gezien van op het plangebied

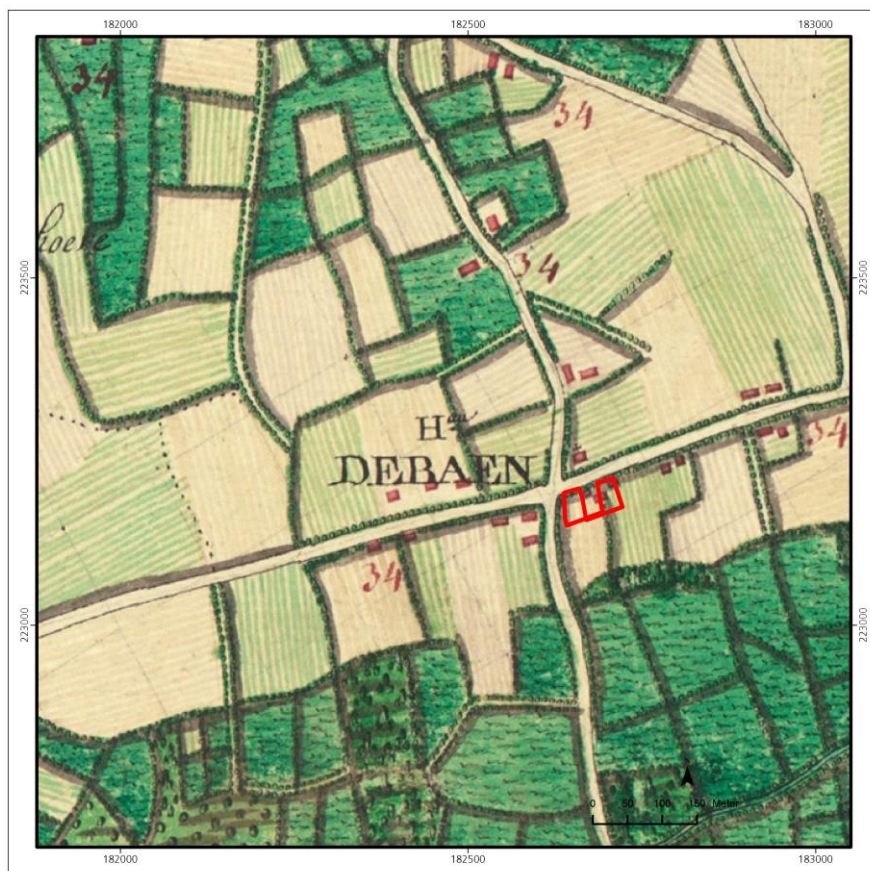

Op de kaart van Vandermaelen van ca. 1846 is te zien dat zich op de hoek van het plangebied reeds een langgevelhoeve bevindt, ongeveer ter hoogte van de huidige bebouwing. Aan de overkant van de straat bevinden zich ook twee hoeves.

Figuur 3.2. Situering van het
plangebied op de kaart van
Vandermaelen (1848).

Op de kaart van Ferraris (1771-1777) bestaat de boerderij op de hoek blijkbaar nog niet, maar is er wel al bebouwing tussen beide delen van het plangebied, waarvan mogelijk een deel binnen het oostelijke deel zou vallen. De boerderijen aan de overkant van de straat zijn wel netjes afgebeeld, alsook de andere gebouwen die op de Vandermaelenkaart voorkomen, zodat we kunnen veronderstellen dat het hier om een waarheidsgetrouw beeld gaat. De boerderij staat ook meer in detail op de atlas van de buurtwegen uit 1850. Op de historische kaarten is ook goed te zien dat het gebied zich net op de rand van het akkerareaal bevindt, op de overgang naar de vallei van de Laakbeek, die in gebruik is als weiland en –afgaande op de Ferrariskaart- bos.

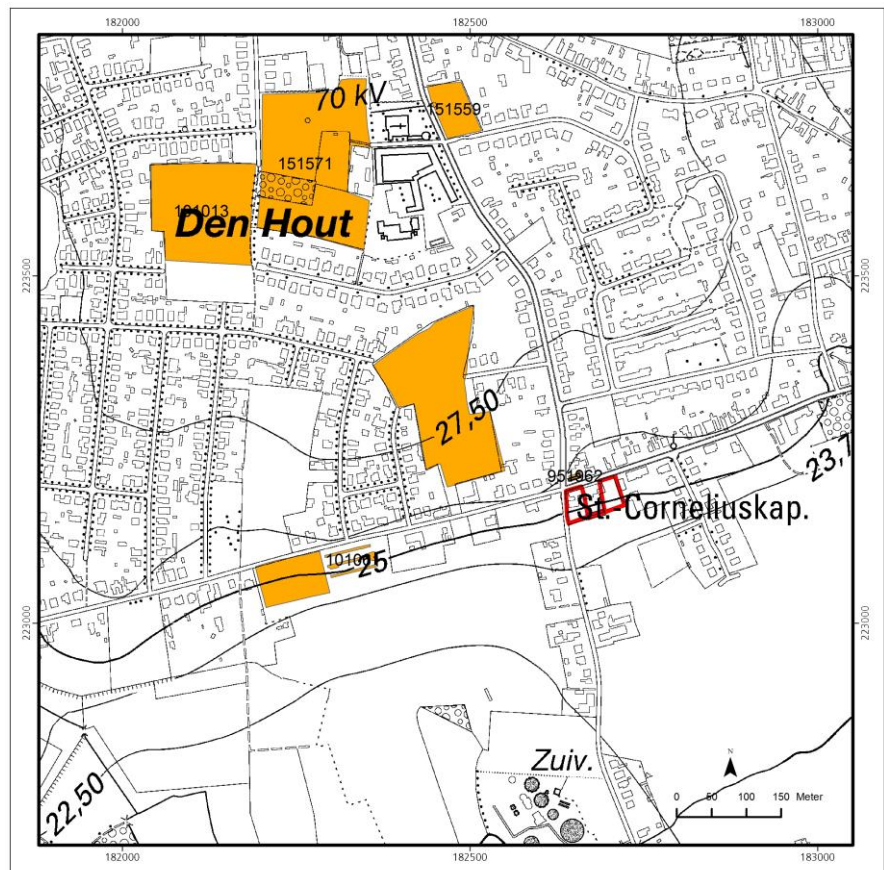

Figuur 3.3: Situering van het plangebied op de kaart van Ferraris (1771-1777).

3.2 Archeologisch kader

3.2.1 Centraal Archeologische Inventaris

De CAI vermeldt verschillende sites in de omgeving van het plangebied. Uiteraard is ook de Sint-Corneliuskapel (CAI nr. 951962) opgenomen, aangezien de oorsprong ervan in de late middeleeuwen kan worden gesitueerd; ergens op het einde van de 15de eeuw.

Figuur 3.4. Overzicht van archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied.

De kaart van Ferraris uit de late achttiende eeuw verschaft een *terminus ante quem* voor de inplanting van enige gebouwen in de omgeving van het plangebied. De Houthoeve (CAI nr. 951958) en de Corsendonckse Hoeve (CAI nr. 951970) zijn alleenstaande boerderijen en gevestigd op het toponiem Den Hout, waarbij gemeld wordt dat de huidige Houthoeve gebouwd is op de oorspronkelijke grondvesten.

Figuur 3.5. De hielbijl van Den Hout.

De vondst van een bronzen hielbijl (CAI nr. 150282) uit de midden-bronstijd B op een weiland langs de Houtseweg zou kunnen wijzen op bewoningssporen in de omgeving uit deze periode. De aanwezigheid van perifere bewoningssporen uit de midden-bronstijd op

de nabijgelegen site Beekkakers en het grafveld op de site Krommenhof lijken deze veronderstelling te bevestigen.

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen heeft reeds verscheidene archeologische onderzoeken uitgevoerd in Beerse, waarbij bewoningssporen en begraving zijn geattesteerd vanaf het laat-neolithicum tot de nieuwe tijd.

De vindplaatsen bevinden zich hoofdzakelijk ter hoogte van de top of op de zuidflank van de dekzandrug, waarvan de bodemopbouw gekenmerkt wordt door zandgronden met plaggen of met kleisubstraat op geringe diepte.

Figuur 3.6. Opgraving van de potstalboerderij uit de Romeinse tijd aan de Oostmalseweg in Beerse

Langs de Oostmalseweg op enkele honderden meter van het plangebied verwijderd is bewoning uit de Romeinse tijd vastgesteld. Het gaat om een potstalboerderij uit de tweede of begin derde eeuw na Chr.. De voorganger van deze boerderij bevond zich net ten noorden van het gebouw en bestond uit vier zware middenstaanders. Beide boerderijen maken vermoedelijk deel uit van een grotere nederzetting die zich verder uitstrekt naar het noorden.

Ten noorden van het plangebied aan de Oostmalseweg bevinden zich drie reeds onderzochte terreinen. Aan de Schransdriesstraat op een terrein tegenover de kerk zijn een deel bewoningssporen gevonden, die het restant zijn van een boerderij met potstal uit de late middeleeuwen (Delaruelle & Van Doninck 2010). In deze potstal waren de restanten aanwezig van een bakstenen muurtje aan de buitenzijde van de kuil, dat was opgetrokken in bakstenen van 22 bij 10,5 aaneengemetseld met klei

Aan de Holleweg is bij een opgraving in 2008 bewoning uit drie perioden vastgesteld, namelijk twee hoofdgebouwen en talrijke bijgebouwen uit de midden-ijzertijd, een

hoofdgebouw uit de vroege middeleeuwen en een bootvormig hoofdgebouw en spijker uit de volle middeleeuwen (Van Liefferinge 2009; Delaruelle *et al.* 2010b). In 2011 is een groot deel van een nederzetting uit de volle en de late middeleeuwen onderzocht over een oppervlakte van meer dan 2 hectare. Deze bestond uit een zestal erven, waarvan het laatste mogelijk uit de 14de eeuw stamt.

Figuur 3.7. Overzicht van het grafmonument uit de late bronstijd te Beerse-Mezenstraat.

Aan de Mezenstraat is bewoning geattesteerd uit de vroege middeleeuwen (twee hoofdgebouwen en drie spijkers) en de volle middeleeuwen (drie bootvormige hoofdgebouwen en twee bijgebouwen). Tussen deze zones is een grafmonument aangetroffen, bestaande uit een ovale greppel en drievoudige palenkrans, met een crematiegraf. Een tweede monument met crematiegraf is minder bewaard en bestaat enkel uit een palenkrans. Beide grafmonumenten worden op basis van typologie en materiaal gedateerd op de overgang van de vroege naar de late bronstijd (Delaruelle *et al.* 2008 a).

Figuur 3.8. Opgraving van de potstalboerderij uit de Romeinse tijd aan de Oostmalseweg in Beerse

Ook verderop zijn vindplaatsen vastgesteld op de microcuesta, die aangeven dat deze heuvelrug in het verleden altijd aantrekkelijk is geweest voor bewoning en begraving.

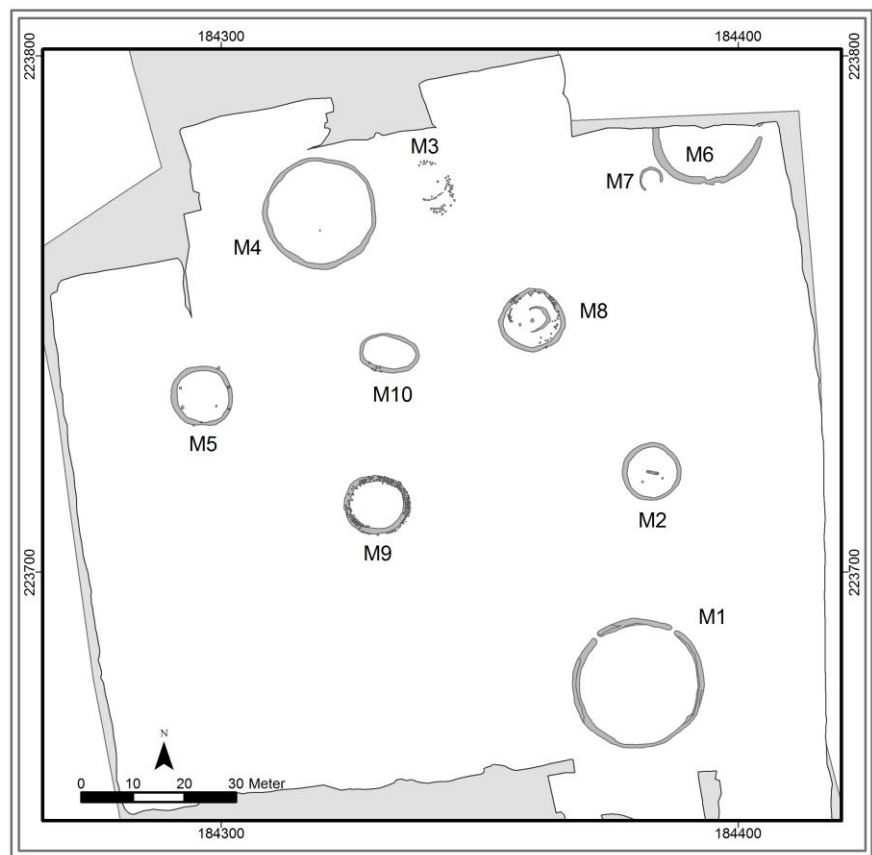

Figuur 3.9. Overzicht van archeologisch onderzoek in Beerse.

Ten noordoosten van het terrein bevindt zich de site Beekakkers, waar sporen uit de midden-bronstijd en een nederzetting uit de late bronstijd en de vroege ijzertijd geattesteerd zijn. Bovendien is bovenin een paalkuil van een bijgebouw een depositie

met vier bronzen voorwerpen aangetroffen, die vermoedelijk in het kader van een verlatingsritueel geplaatst is bij de opgave van de nederzetting in de vroege ijzertijd (Scheltjens *et al.* 2012 a). Ter hoogte van de Lindenlaan, gelegen ten oosten van het plangebied, is ook Romeinse aanwezigheid vastgesteld. Het gaat om een ovaalvormige waterput uit de vroeg-Romeinse periode, die door een waterkuil uit de tweede eeuw n. Chr. oversneden wordt (Scheltjens & Delaruelle 2010). Daarnaast zijn aan het Leetereind in Vlimmeren bewoningssporen uit de ijzertijd en de Romeinse periode vastgesteld (Delaruelle *et al.* 2010 a).

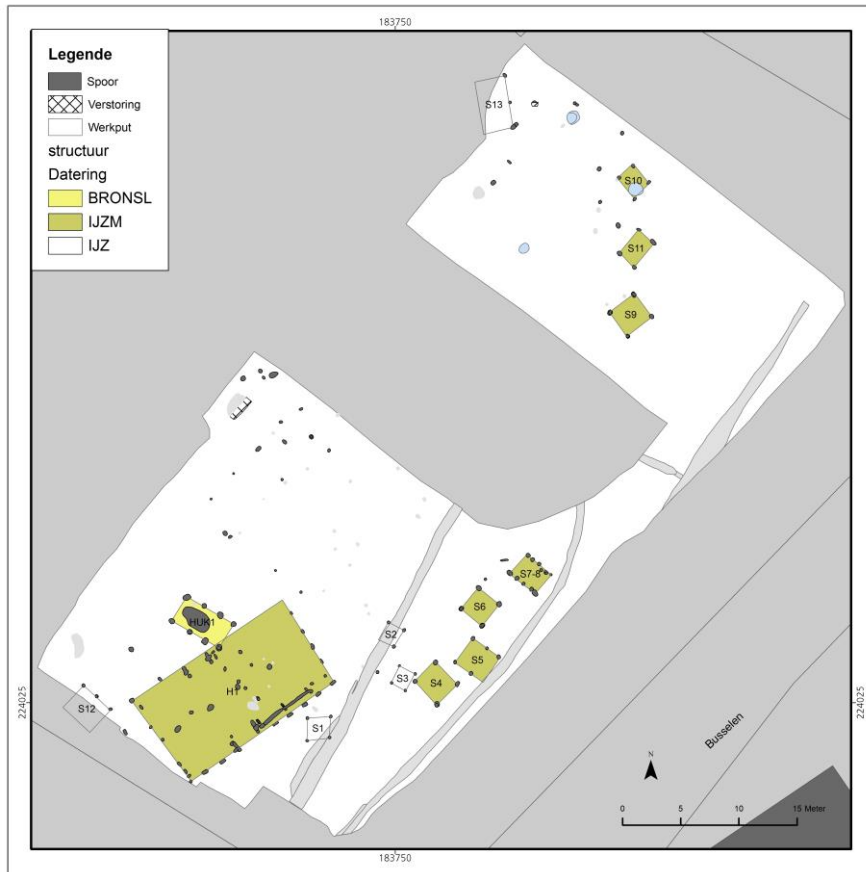
Aan de Krommenhof zijn tien grafmonumenten aangetroffen, die dateren van het laat-neolithicum tot en met de late bronstijd. Acht ronde structuren (M1-6 en 8-9) uit de midden-bronstijd en een ronde, open structuur (M7) uit de late bronstijd zijn ingeplant rond een centraal gelegen monument (M10) uit het laat-neolithicum. Verscheidene structuren zijn tijdens de vroege middeleeuwen hergebruikt als begraafplaats, terwijl de Merovingische en de Karolingische bewoning zich tussen de monumenten bevindt. De aangetroffen bewoning uit de volle middeleeuwen situeert zich daarentegen ten noorden en ten zuiden van het grafveld (De Smaele *et al.* in voorbereiding).

Figuur 3.10. Overzicht van de grafmonumenten uit het neolithicum en de bronstijd te Beerse-Krommenhof.

Ten oosten van de site Krommenhof bevindt zich het plangebied aan de Beukenlaan, waar vijf hoofdgebouwen, tien bijgebouwen en een twintigtal spijkers uit de volle

middeleeuwen zijn opgegraven (Scheltjens *et al.* 2012 b). In Vosselaar aan de Lindenhoeve zijn twee waterputten uit de bronstijd aangetroffen ter hoogte van een woonerf met een huisplattegrond, zeven spijkers en twee waterputten uit de midden-ijzertijd (Delaruelle *et al.* 2008 b). Ten slotte is tijdens archeologisch onderzoek aan de Busselen in 2012 bewoning uit de midden-ijzertijd vastgesteld, waarbij een hoofdgebouw, dertien spijkers, een hutkom en drie kuilen zijn onderzocht (Scheltjens *et al.* in voorbereiding).

Figuur 3.11. IJzertijdbewoning aan de Busselen in Beerse

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de toekomstige verkaveling van de percelen. Het plangebied bestaat uit twee delen die met elkaar verbonden zijn door een strook, waar momenteel nog stallen op staan. Het hoekperceel aan de kant van de Sint-Corneliusstraat was in het verleden bebouwd met een woonhuis en aanpalende schuren. Bij het onderzoek zijn 3 proefsleuven aangelegd, waarvan één op het bebouwde deel en twee op het onbebouwde stuk. In totaal werd hierbij 428 m² onderzocht van een terrein van 2931 m², wat neerkomt op iets meer dan 14% van het totale plangebied.

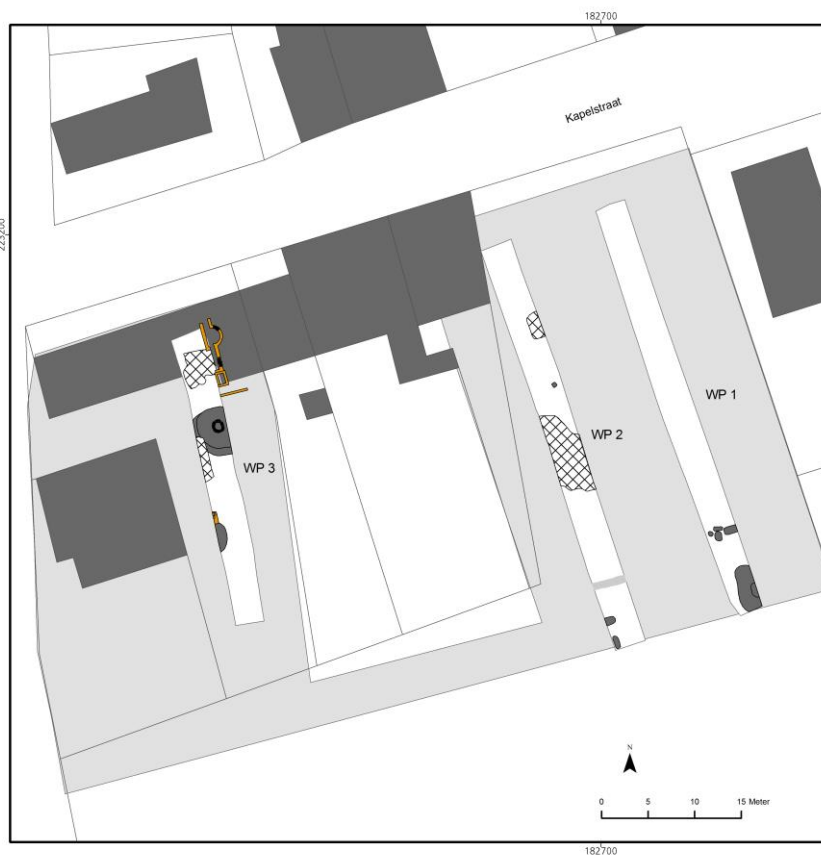
Figuur 4.1. Overzicht van de aangelegde werkputten met aanduiding van hun oppervlakte.

De proefsleuven, sporen en verstoringen werden in het vlak ingetekend op schaal 1/50 op watervaste polyesterfolie. De vaste meetpunten en de hoeken van de proefsleuven werden rechtstreeks in Lambert-coördinaten ingemeten door landmeter Koen Wouters met een GPS met nauwkeurigheid van 0,5 cm. De sporen in het vlak zijn fotografisch geregistreerd en voorzien van een spoornummer. In wp 1 en 2 het niet altijd duidelijk of de opgetekende vlekken sporen van bewoning of eerder sporen van natuurlijk aard waren. Het merendeel van de sporen zijn daarom voor verdere evaluatie geselecteerd, gecoupeerd, gefotografeerd en opgetekend op schaal 1/10.

5 Resultaten

5.1 Sporen en structuren

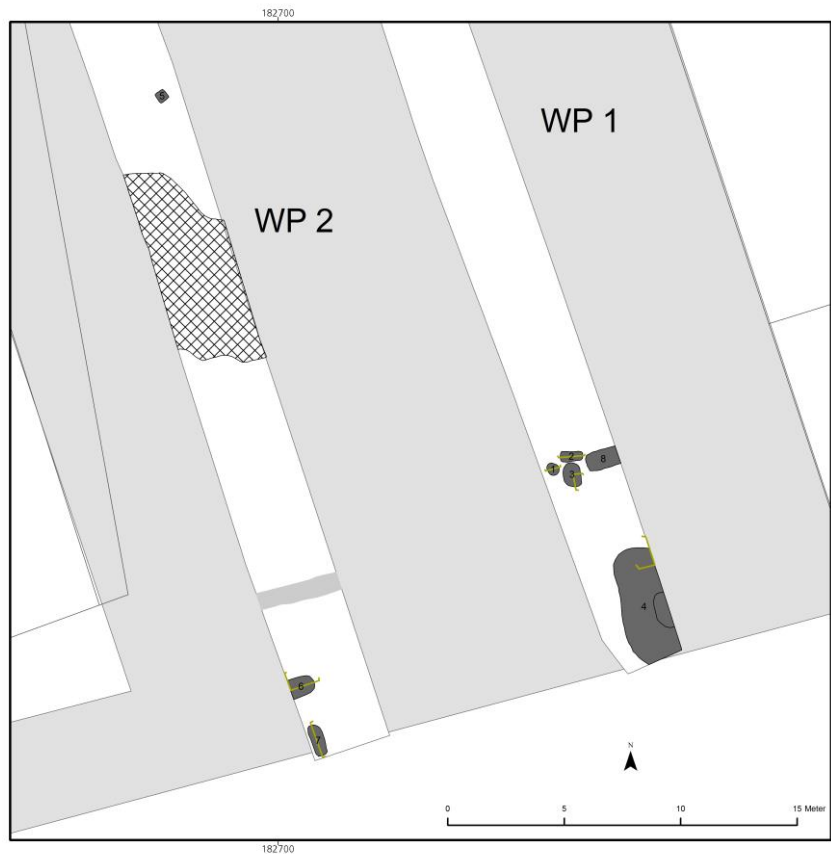
Tijdens het onderzoek werden in totaal 14 sporen gedocumenteerd, naast een deel subrecente (17de-18de eeuw) en recente verstoringen. De archeologische sporen in wp 1 en 2 concentreren zich in het zuidelijke gedeelte van het terrein. Door het grillige verloop van de oude cultuurlaag was het moeilijk om restanten van diepere ontginningen (vb. sp 6) te onderscheiden van archeologische sporen. Derhalve zijn de meeste van deze sporen gecoupeerd ter evaluatie.

Figuur 5.1. Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek.

De sporen in wp 1 (sp 1-3) blijken relatief ondiepe kuilen te zijn met een vaag gelaagde vulling. Er is nergens een duidelijke aanwijzing dat het hier om paalkuilen gaat, maar de mogelijkheid kan uiteraard niet worden uitgesloten. E Op basis van de kleur van de sporen en de stratigrafische positie van spoor 8 zijn deze sporen gelijktijdig met de onderkant van de plag en stammen deze vermoedelijk uit de late middeleeuwen. Er konden evenwel geen vondsten uit de sporen worden verzameld die deze datering kunnen bevestigen.

Figuur 5.2. Allesporenkaart van wp 3

Figuur 5.3. Spoor 1-3 en spoor 8 in het vlak van wp 1

Eén dieper spoor op het einde van wp 1 (sp 4) was mogelijk van een waterput of een klei-ontginningskuil. De put had een steile insteek en op 60 cm bleek de bodem nog niet bereikt. Dit spoor was –evenals de kuilen- gelijktijdig met de onderzijde van het plaggendeck.

Figuur 5.4. Dubbele kuil sp 7 in wp 2, met duidelijke relatie met de onderzijde van de cultuurlaag

In wp 2 bleek spoor 7 in feite het restant van twee kuilen, die ook weer samenhangen met de laatmiddeleeuwse ontginning van het gebied. Centraal in de sleuf bevond zich één afgerond rechthoekige (paal)kuil (sp 5), die niet verder is onderzocht. Hoewel niet kan uitgesloten worden dat deze sporen het restant zijn van een bewoningsfase in de late middeleeuwen, net voor de aanleg van de plag, lijkt het hier eerder om perifere sporen te gaan.

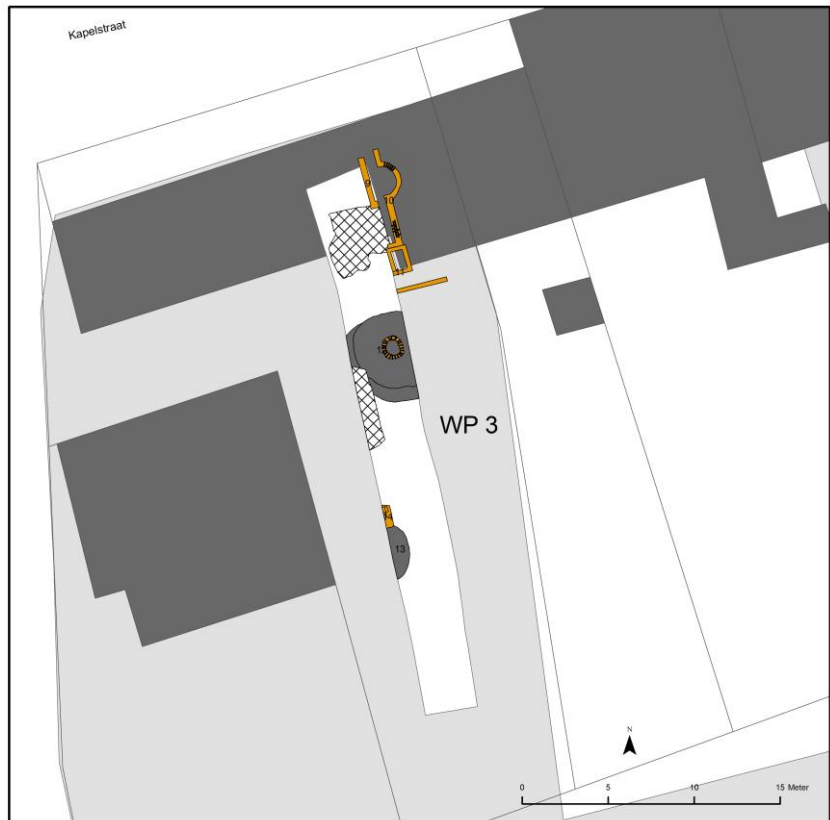

Figuur 5.5. verstoringen in wp 2, mogelijk te maken aan zand- of kleiwinning

In wp 2 komen ook enkele grote verstoringen voor, die eerder subrecent zijn. Mogelijk hangen deze samen met kleiontginning, van de hier dagzomende lagen. De aanwezigheid van baksteen- en houtskoolfragmenten in een van de kuilen zou kunnen wijzen op lokale productie van baksteen (voor de bouw van de kapel?)

Figuur 5.6. Overzicht van wp 3 vanuit het noorden

Figuur 5.7. Allesporenkaart van wp 3

De sleuf op het bebouwde gedeelte werd net naast een muur van het afgebroken gebouw aangelegd (sp 9), waarlangs zich parallel een oudere muur met een groter baksteenformaat (22-23x10,5-11x5 cm) bevond (sp 10). Onderzoek van de oudere muur wees uit dat deze centraal een afgeronde uitstulping had, die mogelijk in relatie staat met een haard. Later zijn er bijkomende muren aangebouwd. Dergelijke baksteenformaten komen in de regio voor vanaf de 15de eeuw en worden in historische bronnen als de

'Postelse forme' aangeduidt. Vergelijkbare bakstenen bevonden zich ook in de potstal op het perceel tegenover de kerk aan de Schransdriesen, die ook uit de 15de eeuw dateert (Delaruelle & Van Doninck 2010). Ook bij verschillende gedateerde historische gebouwen, zoals de kerk en het oud stadhuis in Turnhout zijn dergelijke formaten gebruikt (Delaruelle & Tops 2012). Mogelijk gaat het hier om een laatmiddeleeuwse voorganger van de boerderij, maar gezien de talrijke gebroken stenen dient hier mogelijk met herbruik rekening worden gehouden. Opvallend is dat op de Ferrariskaart uit 1777 geen bewoning ter hoogte van het plangebied is ingetekend, terwijl deze wel voorkomt op de Vandermaelenkaart uit 1846. De oude en nieuwe muurresten blijken (althans in de fundering) tegen elkaar aan gebouwd geweest te zijn, wat eerder op continuïteit wijst. Sonderingen langs de muren wezen uit dat beide muren op de moederbodem zijn gefundeerd. De oudste muur is tevens langs de buitenzijde afgestreaken met kalkmortel.

Figuur 5.8. Oude muur met afgeronde uitsprong (haard?) uit de 15de of 16de eeuw

Aangezien beide muren echter parallel naast elkaar voorkomen is het aannemelijk dat het oudere gebouw al afgebroken was voor 1770 en het nieuwe ergens voor 1846 is gebouwd. De oriëntatie van de muren is een logische afgeleide van de haakse positie ten opzichte van de weg.

Figuur 5.9 Bakstenen schacht van waterput sp 12

In de sleuf zelf zijn de restanten van twee waterputten vastgesteld. Waterput sp 12 bevond zich bijna volledig in de werkput. De aanlegkuil heeft een diameter van iets meer dan 5 meter. Enigszins a-centraal bevindt zich een bakstenen putschacht, die door de druk van de grond doorheen de jaren is vervormd tot een onregelmatige ovale structuur van iets minder dan een meter diameter. De put is in recentere tijden door middel van twee loden pompdarmen ontsloten en afgedekt met een betonnen plaat. Handpompen komen in burgershuizen voor vanaf de 19de eeuw, wanneer gietijzer algemeen zijn intrede maakt. Het baksteenformaat is 20x9,5x5, wat voorkomt vanaf de 17de eeuw. Deze waterput is dus vermoedelijk te relateren aan de oudste bouwfase, maar is vermoedelijk iets later te plaatsen. De aansluiting van de pompdarmen lijkt er echter op te wijzen dat de waterput toch in gebruik gebleven is, ook na de afbraak van het eerste gebouw. Dit zou er op kunnen wijzen dat er toch maar een beperkte tijd tussen beide bouwfases in zat.

Iets verderop bevond zich de aanzet van een tweede waterput (sp 13), die echter voor de rest buiten de putwand valt. De oversnijding door een baksteenvloer of onderkant fundering en tevens door de kelder van de schuur uit de late 18de of begin 19de eeuw lijkt eveneens te wijzen op een oudere datering.

De rest van het terrein was grotendeels overbouwd in recentere periodes, en waren geen oudere muurresten net onder maaiveld herkenbaar. Bovendien is een groot deel van het terrein verstoord door de aanwezigheid van een gierkelder onder de oude schuur centraal op het terrein. Deze gebouwsporen sluiten aan bij de gebouwen die op de atlas van de buurtwegen of de Vandermaelenkaart te zien zijn en vinden inderdaad hun oorsprong in de late 18de of begin 19de eeuw, getuige de stugge kalkmortel, de gebruikte baksteenformaten in handvormsteen.

Figuur 5.10 Overzicht van de voorzijde van het terrein voor de aanleg van de proefsleuven met vooraan een 19de eeuwse kelder

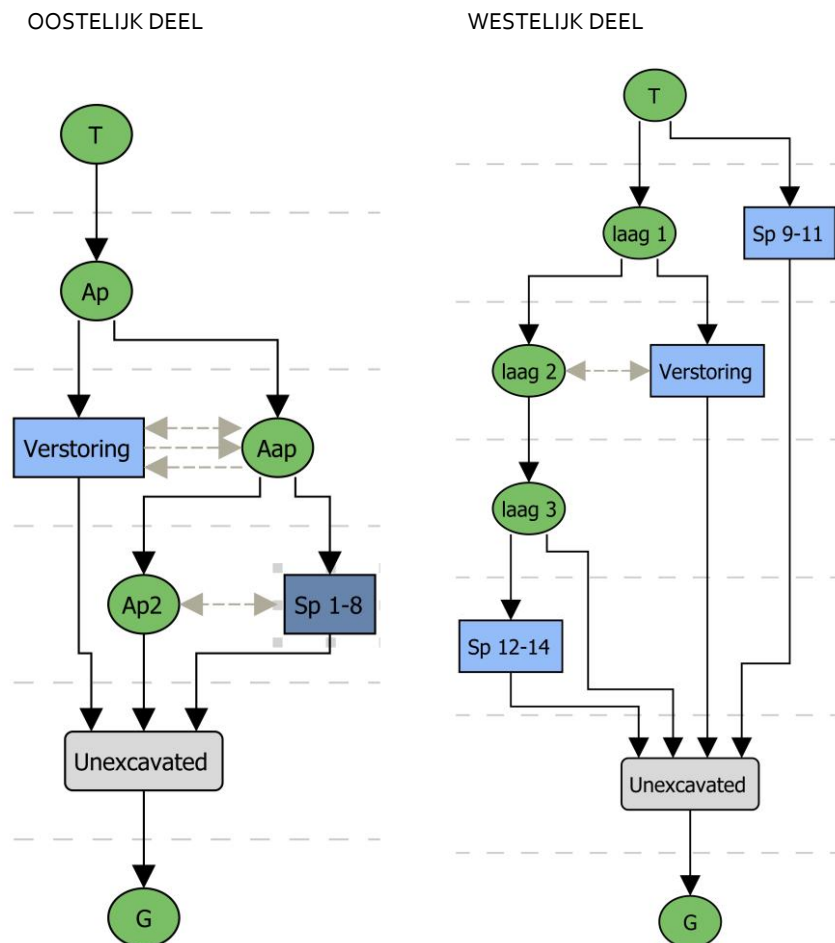
5.2 Vondsten

Tijdens het onderzoek zijn geen vondsten of monsters verzameld. Geen van de archeologisch relevante sporen leverde vondsten op. Het laat- en postmiddeleeuws aardewerk dat in relatie staat met de afdekkende lagen en de vondsten uit de verstoringen zijn niet geselecteerd voor inzameling, gezien de beperkte bijdrage tot de interpretatie van de site.

Bij wijze van experiment zijn de baksteenformaten vergeleken met deze van de tegenoverliggende Sint-Corneliuskapel. Deze bleek doorgaans een baksteenformaat van 20 cm lang te hebben. Hier en daar zijn stenen van 21-22 cm lengte vastgesteld ter hoogte van de achtergevel. Het lijkt er dus op dat de laatmiddeleeuwse kern verdwenen is bij de vergrotingen uit de 17de eeuw.

6 Harris Matrix

Er is een duidelijk verschil in de stratigrafie van het oostelijke en het westelijke deel van het plangebied vanwege de aanwezigheid van historische bebouwing op dat perceel. Daarom zijn twee aparte Harris-Matrixen aangemaakt. Hoewel op het achterplan van het westelijke deel opnieuw het schema van de plaggenbodem van toepassing is zoals in het oostelijke deel, zijn hier geen archeologisch relevante sporen vastgesteld.

Figuur 6.1 Harris Matrices van het oostelijke en het westelijke deel van de opgraving

In het westelijke deel waren drie bodemlagen te onderscheiden ter hoogte van de aangetroffen muurresten. Laag 3 is een geel gevlekte aanvullaag, die zich bovenop de C-horizont bevond. Daarboven bevond zich een gelaagd pakket van ca. 25 cm, waarvan de bovenzijde mogelijk het oude looppniveau was. Daarboven is bij de herbouw van de huizen opnieuw een pakket bovenop gebracht van 25 cm. De muren reiken rechtstreeks van maaiveld tot de C-horizont, terwijl, de waterputten pas zichtbaar werden op een dieper niveau.

7 Conclusie en aanbevelingen

7.1 Conclusie

Naar aanleiding van de verkaveling van de gronden aan de Kapelstraat in Beerse is een archeologisch proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. In het oostelijke deel van het plangebied zijn enkele kuilen en een mogelijke waterput vastgesteld, die vermoedelijk dateren uit de late middeleeuwen. In het westelijke deel, dat reeds grotendeels bebouwd was, zijn naast de restanten van de bestaande bebouwing ook het restant van een oudere muur met een afgeronde uitsprong teruggevonden, alsook twee waterputten. Op basis van het baksteenformaat zou deze uit de late middeleeuwen kunnen dateren, maar eventuele herbruik van bakstenen is niet uitgesloten. Algemeen lijkt het er op dat de terreinen deel hebben uitgemaakt van een erf dat min of meer tegelijkertijd met de Sint-Corneliuskapel is opgericht op het einde van de 15de eeuw. Vermoedelijk is het oude gebouw in de 18de eeuw afgebroken om in het begin van de 19de eeuw te worden vervangen door een nieuw.

Sporen van bewoning uit de volle middeleeuwen of ouder, die kunnen wijzen op een nog oudere oorsprong van het gehucht de Baen of de kapel zijn hier niet teruggevonden. Vermoedelijk dienen de oudere resten iets hoger op ten noorden van de straat gezocht te worden, zoals ook blijkt uit de nabijgelegen middeleeuwse nederzettingen aan de Mezenstraat en de Holleweg.

7.2 Aanbevelingen

De aangetroffen sporen suggereren een mogelijke laatmiddeleeuwse bewoning binnen het plangebied ter hoogte van het westelijke deel. De bewaring van deze resten is evenwel vrij beperkt door de aanwezigheid van een grote kelder onder één van de gebouwen en toevoeging van een kelder in één van de woonhuizen. Bovendien lijkt het erop dat het grootste deel van de oudere muren is verdwenen ten voordele van de bebouwing uit de 19de eeuw. De meerwaarde van een aanvullend archeologisch onderzoek is hier derhalve beperkt. Dit is ook het geval voor de oostelijke deel van het plangebied, waar enkele (vermoedelijk) laatmiddeleeuwse kuilen (of paalkuilen) zijn vastgesteld, samen met een mogelijke waterput. Het gaat hier vermoedelijk eerder om randfenomenen van een erf, die zich bovendien aan de rand van het plangebied bevinden.

Daarom lijkt verder archeologisch onderzoek op deze locatie weinig zinvol en is het onze aanbeveling om de terreinen vrij te geven voor de geplande verkaveling van de percelen.

Literatuur

DELARUELLE S., DE SMAELE B. & VAN DONINCK J. 2008a. Ovalen voor de doden. Opgraving van een grafmonument uit de bronstijd aan de Mezenstraat in Beerse (provincie Antwerpen, België). *Lunula. Archaeologia protohistorica* 19: 31-38.

DELARUELLE S. & VAN DONINCK J. 2009. *Proefsleuvenonderzoek langs de Oostmalseweg in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 14). Turnhout.

DELARUELLE S. & VAN DONINCK J. 2010. *Laatmiddeleeuwse potstal aan de Schransdriesstraat in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 36). Turnhout.

DELARUELLE S., SCHELTJENS S. & VERDEGEM S. 2010a. *Bewoning uit de ijzertijd, Romeinse periode en vroege middeleeuwen aan het Leetereind in Vlimmeren* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 22). Turnhout.

DELARUELLE S., VAN DONINCK J., THIJS C. & HERTOOGHS S. 2010b. *Proefsleuvenonderzoek in de verkaveling Schransdriessen III aan de Holleweg in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 27). Turnhout.

DELARUELLE S., ANNAERT R., DE SMAELE B., THIJS C., VERDEGEM S., SCHELTJENS S. & VAN DONINCK J. 2012. Merovingian reuse of Bronze Age barrows at Beerse-Krommenhof (prov. of Antwerp, Belgium). In: ANNAERT R., DE GROOTE K., HOLLEVOET Y., THEUWS F., TYS T., VERSLYPE R. (eds). *The very beginning of Europe? Early-Medieval Migration and Colonisation*. Relicta monografieën 7, p. 237-242.

DELARUELLE S. & TOPS B. 2012. *Turnhout en de Grote Markt. De geschiedenis archeologisch bekeken*. Turnhout.

DE SADELEER S. & PLOMTEUX G. 1997: Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Antwerpen, Arrondissement Turnhout, Kanton Turnhout, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 16N1, Brussel - Turnhout.

DE SMAELE B., DELARUELLE S., THIJS C., VERDEGEM S., SCHELTJENS S. & VAN DONINCK J. 2011. Een grafveld uit de bronstijd aan de Krommenhof in Beerse (provincie Antwerpen, België). *Lunula, Archaeologia Protohistorica* XIX, p. 9-15.

SCHELTJENS S. & DELARUELLE S. 2010. *Romeinse waterputten aan de Lindenlaan in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 24). Turnhout.

SCHELTJENS S., BERVOETS G., HERTOOGHS S. & DELARUELLE S. 2012a. *Bewoning uit de late bronstijd en de vroege ijzertijd aan de Beekakkers in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 47). Turnhout.

SCHELTJENS S., BERVOETS G., VERDEGEM S. & DELARUELLE S. 2012b. *Bewoning uit de volle middeleeuwen aan de Beukenlaan in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport 31). Turnhout.

SCHELTJENS S., HERTOOGHS S. & DELARUELLE S. in voorbereiding. *Bewoning uit de midden-ijzertijd aan de Busselen in Beerse* (Archeologische dienst Antwerpse Kempen Rapport). Turnhout.

Lijst van afbeeldingen

Figuur 1.1. Situering van het plangebied aan de Kapelstraat in Beerse.....	7
Figuur 1.2. Sfeerfoto van het oostelijke deel van het terrein bij de aanvang van het onderzoek.....	8
Figuur 2.1. Drainage en profielontwikkeling van de bodems in en rond het plangebied. Donkerpaars: goed gedraineerd. Lichtpaars: matig vochtig, lichtgroen: klei op geringe diepte, blauw: natte gronden	9
Figuur 2.2. Bodemprofiel van de plaggenbodem in wp 2.	10
Figuur 3.1. St-Corneliuskapel gezien van op het plangebied	11
Figuur 3.2. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).	11
Figuur 3.3. Situering van het plangebied op de kaart van Ferraris (1771-1777).	12
Figuur 3.4. Overzicht van archeologisch onderzoek in de omgeving van het plangebied.	13
Figuur 3.5. De hielbijl van Den Hout.	13
Figuur 3.6. Opgraving van de potstalboerderij uit de Romeinse tijd aan de Oostmalseweg in Beerse	14
Figuur 3.7. Overzicht van het grafmonument uit de late bronstijd te Beerse-Mezenstraat.	15
Figuur 3.8. Opgraving van de potstalboerderij uit de Romeinse tijd aan de Oostmalseweg in Beerse	16
Figuur 3.9. Overzicht van archeologisch onderzoek in Beerse.....	16
Figuur 3.10. Overzicht van de grafmonumenten uit het neolithicum en de bronstijd te Beerse-Krommenhof.	17
Figuur 3.11. IJzertijdbewoning aan de Busselen in Beerse.....	18
Figuur 4.1. Overzicht van de aangelegde werkputten met aanduiding van hun oppervlakte.	19
Figuur 5.1. Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek.....	20
Figuur 5.2. Allesporenkaart van wp 3	21
Figuur 5.3. Spoor 1-3 en spoor 8 in het vlak van wp 1	21
Figuur 5.4. Dubbele kuil sp 7 in wp 2, met duidelijke relatie met de onderzijde van de cultuurlaag	22
Figuur 5.5. verstoringen in wp 2, mogelijk te maken aan zand- of kleiwinning	22
Figuur 5.6. Overzicht van wp 3 vanuit het noorden.....	23
Figuur 5.7. Allesporenkaart van wp 3.....	23
Figuur 5.8. Oude muur met afgeronde uitsprong (haard?) uit de 15 ^{de} of 16 ^{de} eeuw	24
Figuur 5.9. Bakstenen schacht van waterput sp 12	25
Figuur 5.10 Overzicht van de voorzijde van het terrein voor de aanleg van de proefsleuven met vooraan een 19 ^{de} eeuwse kelder.....	26

Figuur 6.1 Harris Matrices van het oostelijke en het westelijke deel van de opgraving 27

Lijst van Bijlagen

Bijlage 1 Sporenlijst

Bijlage 2 Allesporenkaart